

Skötselplan för naturreservatet Örvartjärn i Karlskoga kommun

Höstfärger vid Örvartjärn. Foto: Jim Hellquist.

Skötselplanen utgör bilaga 2 till reservatbeslutet och är upprättad av Jim Hellquist.

Allmän del

Syftet med naturreservatet

Syftet är att bevara biologisk mångfald, vårda och bevara värdefulla naturmiljöer samt skydda, eller nyskapa värdefulla naturmiljöer.

Områdets naturskogar, myrmarker och andra ingående naturtyper liksom dess biologiska mångfald, ska bevaras och utvecklas.

Inom ramen för bevarandet av områdets naturmiljöer och biologiska mångfald ska lämpliga åtgärder vidtas för att underlätta för friluftslivet.

Syftet ska tillgodoses i huvudsak genom att områdets naturtyper med dess flora och fauna utvecklas fritt genom intern dynamik och andra naturliga processer.

Som restaureringsåtgärd kommer dämning av vissa diken ske för att återskapa en naturlig hydrologi med fluktuerande vattennivåer.

Med efterföljande fri utveckling kommer åtgärden resultera i naturgiven vegetation i våtmarkerna liksom stora förekomster av död ved.

Som restaureringsåtgärd med efterföljande fri utveckling kan bränning komma ifråga för utvecklingsmark och arronderingsmark.

Åtgärder kan komma att vidtas för att eliminera förekomsten av exotiska träd och buskar och invasiva växt- eller djurarter.

Borttagande av konkurrerande eller inväxande träd i anslutning till särskilt värdefulla trädindivider eller trädgrupper kan komma ifråga.

Administrativa data

Namn:	Örvartjärn
NVR-id:	1102160
Kommuner:	Karlskoga
Lägesbeskrivning:	18 km nordväst om Karlskoga
IUCN-kategori:	1a, strikt naturreservat
Fastighet:	del av Hållsjö Hyttebacke 1:1
Markägare:	Staten genom Naturvårdsverket
Rättigheter:	Jakträtt, väg
Areal:	35,9 ha varav 35,8 ha produktiv skogsmark
KNAS naturtyper:	Granskog 16,8 ha, barrblandskog 3,5 ha, barrsumpskog 0,5 ha, lövblandad skog 2,8 ha, ungskog 12,3 ha
Förvaltare av reservatet:	Länsstyrelsen i Örebro län

Naturförhållanden

I den nordvästligaste delen av Karlskoga kommun, norr om sjön Alkvettern längs med gränsen till Värmlands län, sträcker sig en för Bergslagen typisk skogsbygd av ganska stora nord-sydliga höjdsträckningar med flera längsgående förkastningar.

Naturreseptatet Örvartjärn bildas till större delen av en sådan höjdsträckning med en ingående förkastning. Området är härigenom ett mycket småkuperat terrängavsnitt med över femtio meters höjdskillnad mellan krönlägen (240 m.ö.h) och lägst liggande dalsvackor. Höjdskillnaderna är som mest dramatiska i de centrala och norra omgivningarna där utsikten särskilt mot öster är milsvid. Terrängen präglas här starkt av en långsträckt, djup och grytliknande förkastning eller dalsvacka, omgiven av branta skogklädda sluttningar med regelrätta ättestupor på den östvända sidan. I nordligaste delen avslutas så området med nordvända svåråtkomliga sluttningar rika på stenblock.

Granskogsliderna mot norr och nordöst ger området en särprägel. De till arealen helt dominerande sluttningarna är beklädda med långt och grovt utvuxen grandominerad skog, som med uppnådda högre trädåldrar vid de bördigaste utförluten, allmänt når trädlingder uppåt 30 meter. Vid de norra krönen och branterna med grundare eller obetydligt jorddjup, tilltar andelen tall även om trädslaget måste anses ha en blygsam utbredning sett till hela området.

Den skugghållande stamtäta och långt utväxta granskogen är tillsammans med sumpskogssvackor och skogsbackarnas ytliga översilningsstråk bidragande till ovanligt skuggfuktiga klimatförhållanden. Den konstant höga luftfuktigheten yttrar sig inte minst genom förekomsten av sällsynta fuktkrävande kryptogamer som bland annat norsk näverlav, lunglav, aspgelélav, broktagel och violettgrå tagellav. Hänglavsförekomsten är inte minst i den centrala grytliknande terrängsvackan utmärkande, här på märkbart senvuxna granar som närmast är draperade av bland annat garnlavar.

Datum
2020-11-16

Diarienummer
511-2011-2020

Äldre senvuxen gran med härstamning i det tidiga 1800-talet. Foto: Jim Hellquist.

Granbestånden vid Örvartjärn är tydligt av olika åldrar och härkomster. De äldsta naturskogartade delarna etablerades redan under 1800-talets första årtionden och närmar sig därmed åldrar omkring 200 år. Hästvägarna i den branta terrängen är fortfarande tydliga sedan tidsmässigt avlägsna gallrings- och avverkningsåtgärder. Sedan länge opåverkade delar förekommer jämväl i mycket brant terräng där också lövträdsförekomsten tydliggörs av insprängda björkar, aspar och någon sälk och rönn.

Datum
2020-11-16

Diarienummer
511-2011-2020

Självgallringar genom inverkan av klibbticka, olika stormårgångar, skeden av snötoppbrott, och på senare år angrepp av granbarkborre, har sista årtiondena börjat ge området luckiga inslag med en större andel död granved vid i synnerhet de torrare krönlägena. Sentida spår av tretåig hackspett visar att området har en attraktionskraft genom sin ökande tillgång på döende och döda träd. Förekomsten av död ved kommer sannolikt väsentligt att tillta de närmaste årtiondena.

Granen genererar allt mer död ved i naturreservatet genom inverkan av inte minst klibbticka och granbarkborre. Foto: Jim Hellquist.

Historisk markanvändning

Den avskilt belägna Örvartjärn med sina omkringliggande branta granskogssluttningar, bergbranter och bergkrön, betraktades sannolikt i

Datum
2020-11-16

Diarienummer
511-2011-2020

århundraden som ett ensligt och otillgängligt liggande skogsområde. Vid Örvartjärn, efter den väsentliga kolonisationen av trakten i slutet av 1500- och under första halvan av 1600-talet, kom fyra utstakade skogsägor att mötas vid sina mest avsides delar. Det område som idag omfattar naturreservatet blev då att tillhöra Immen. En gård intill sjön med samma namn, med för trakten ovanligt gynnsamma möjligheter för nyodling. Immen anges som nybygge 1583 och skulle med tiden bli ett ganska betydande bergsmanshemman under Hållsjöhyttan.

Utsikt mot nordöstra Karlskogas högre belägna skogsmark. Foto: Jim Hellquist.

Ännu under den inledande bergsbruksepokens expansiva del i mitten och slutet av 1600-talet var markanvändningen sannolikt ganska lågintensiv vid Örvartjärn med kuperade omgivningar. Förutom det med tiden alltmera ökande behovet av kolved (till kolmilor för träkolsframställning) med dåtida typiska utmarksaktiviteter som slåtter i strandzoner, rikare sumpskogar och kärr, kanske skogsbete och till och

med någon gran- eller lövskogssvedja i en bördig sluttning med efterföljande sådd av grödor.

Den södra rågrannen till dåtida Immens skogsägor vid Örvartjärn var Alkvetterns gård. Alkvettern är en av de äldsta och största av gårdarna i det geografiska område som kom att utgöra Karlskoga Bergslag. Ursprunget är medeltida som gård under Riseberga kloster. Alkvettern drogs in till staten 1527 i samband med reformationen men övergick igen i privat ägo som frälsegård. Ägarna knöt i slutet av 1600-talet samman den agrara verksamheten med järnhanteringen i trakten genom erhållna privilegier för stångjärnstillverkning vid Övre och Nedre Lanforsen vid ån Kedjan. Detta skulle utvecklas till Alkvetterns bruk och få stor betydelse för traktens skogars hushållning. Alkvetterns skogstillgångar skulle med tiden genom olika ägare med stort ekonomiskt inflytande, komma omfatta betydande delar av skogsbygden i de nordvästra delarna av Karlskoga Bergslag. Så också Immens skogsägor som blev införlivade med Alkvetterns bruk, något av de sista årtiondena av 1800-talet.

Tids nog skulle med detta, skogsutnyttjandet tillta väsentligt även vid Örvartjärn. Under en längre tidsperiod i former av "oordnade" trakthyggen vars lägen och storlek främst grundades ur möjligheterna till uttransport och att tillräcklig mängd träd fanns för det specifika behovet just då. Under första delen av 1800-talets anges skogarna i trakten som förhållandevis hårt skattade och glesa med låga andelar egentliga timmerträd. Skogsbruket inordnas senare under 1840-talet under mer planmässiga former och omloppstiderna förlängdes väsentligt.

De vidsträckta sluttningarna med stamtät granskog vid Örvartjärn var virkesrika och den långt utvuxna granen höll hög timmerkvalitet när sågade trävaror kom få allt större ekonomisk betydelse under 1800-talets sista årtionden. Ungefär samtidigt fick järnhanteringen stora lönsamhetsproblem för att helt upphöra vid många hyttor och bruk. Så skedde också med Alkvetterns bruksverksamhet vid Övre och Nedre Lanforsen där verksamheten lades ned 1862. 1864 bildas sedan Alkvetterns aktiebolag där skogsbruket ganska omgående får väsentligt ökad betydelse. Bolagets skogstillgångar indelas efter dåtida metoder genom praktiserande skogstjänstemän med erfarenheter inte minst från Tyskland. Traktvisa huggningar under mer planmässiga former har följaktligen skett vid Örvartjärn i åtminstone 130 års tid även om det finns naturskogsartad barrskog i områdets mest svårtillgängliga delar som är betydligt äldre än så och som uppenbarligen härrör från tidsskeden med en annan äldre markanvändningshistoria.

Alkvetterns betydande skogstillgångar om 7197 ha produktiv skogsmark såldes 1912 tillsammans med herrgården och lantbruket till Katrinefors Aktiebolag med huvudsäte i Mariestad. Alkvetterns herrgård blir i många år kontor för hela bolagets skogsförvaltning och även hem för dess skogschefer. Katrinefors bildar på 1940-talet ett internt reservat av den blockiga granskogssluttningen ned mot Rundtjärnen (tangerande dagens naturreservat i den nordvästligaste kanten). Katrinefors skogsreservat finns med som en av 50 sevärdheter på Fyrstadsbladet från 1947, utgiven av Bofors och Orienteringsklubben Djerf. Än idag benämns

området såsom "Urskogen" på den ekonomiska kartan över trakten även om det interna reservatet dessvärre avverkades i samband med nytt ägarskifte. I början av 1970-talet sålde Katrinefors AB hela sitt skogsinnehav i trakten till Karlstad Stift, som sedan dess varit ägare till den skogsmark som genom köp av Naturvårdsverket nu övergår till att bli naturreservatet Örvartjärn.

Prioriterade bevarandevärden

Naturreservatet Örvartjärns bevarandevärden är främst förbundna med förekomsten av åldrande granskog på bördiga översilade sluttningar och torrare bergskrön, liksom till äldre senvuxen naturskogsartad barrskog i starkt kuperad och blockrik terräng med stora höjdskillnader. Skogstyperna innehåller alla gamla lövträd i varierande mindre grader, har tilltagande inslag av död ved av främst gran. Skeden av toppbrott, stormfällningar, klibbticka och granbarkborre är medverkande krafter till den tilltagande dödved-förekomsten och den ökande variationen i beståndstrukturerna sista decennierna. De speciella klimatologiska förhållandena genom områdets översilade sluttningar, sumpskogssvackor och fukthållande terrängformer, stärker också de särskilda bevarandevärdena med avseende på förekomsterna av sällsynta kryptogamer med stora krav på sina livsmiljöer av mikroklimat och särskilda strukturer.

Källor

1. Artportalen, www.artportalen.se, Artdatabanken och Naturvårdsverket.
2. Ekonomiska kartan 1962
3. Häradskarta 1867
4. Alkvettern-Ett gammalt gods anor, Stig B. Hegardt, 1946

Plandel

Reservatet har indelats i tre skötselområden, se skötselplankarta

- A. Lövrik ungskog
- B. Äldre barrskog
- C. Friluftsliv

Skötselområde A, Lövrik ungskog (10 ha)

Skötselområdet A utgörs av en långsträckt sydvänd sluttning ned mot Örvartjärnen med ett par genomgående översilade dalsvackor. Området är avverkat sedan ungefär tiotalet år tillbaka och består idag av en 1-5 meter hög ungskog med mycket hög lövandel av främst björk men också enstaka rönnar, sälk och någon asp. Där finns också planterad och självföryngrad gran i mycket varierande glesa förband (ca 800–1 500 stammar/ha) och någon enstaka självföryngrad tallplanta. Björkföryngringen (ca 2 500–2 700 stammar/ha) är på väg upp i snabb höjdtillväxt och ger ett mycket vitalt intryck med avseende på fåtaliga betesskador. En naturvårdsinriktad röjningsåtgärd bör av praktiska (ekonomiska) skäl göras så snart som möjligt där 95 % av granen röjs bort. Gammal granunderväxt ej inräknad. Av de granar som ställs kvar skall dessa i så

stor utsträckning utgörs av exemplar som är uppenbart självföryngrade. Lövträd och tall lämnas helt oröjda vid åtgärden.

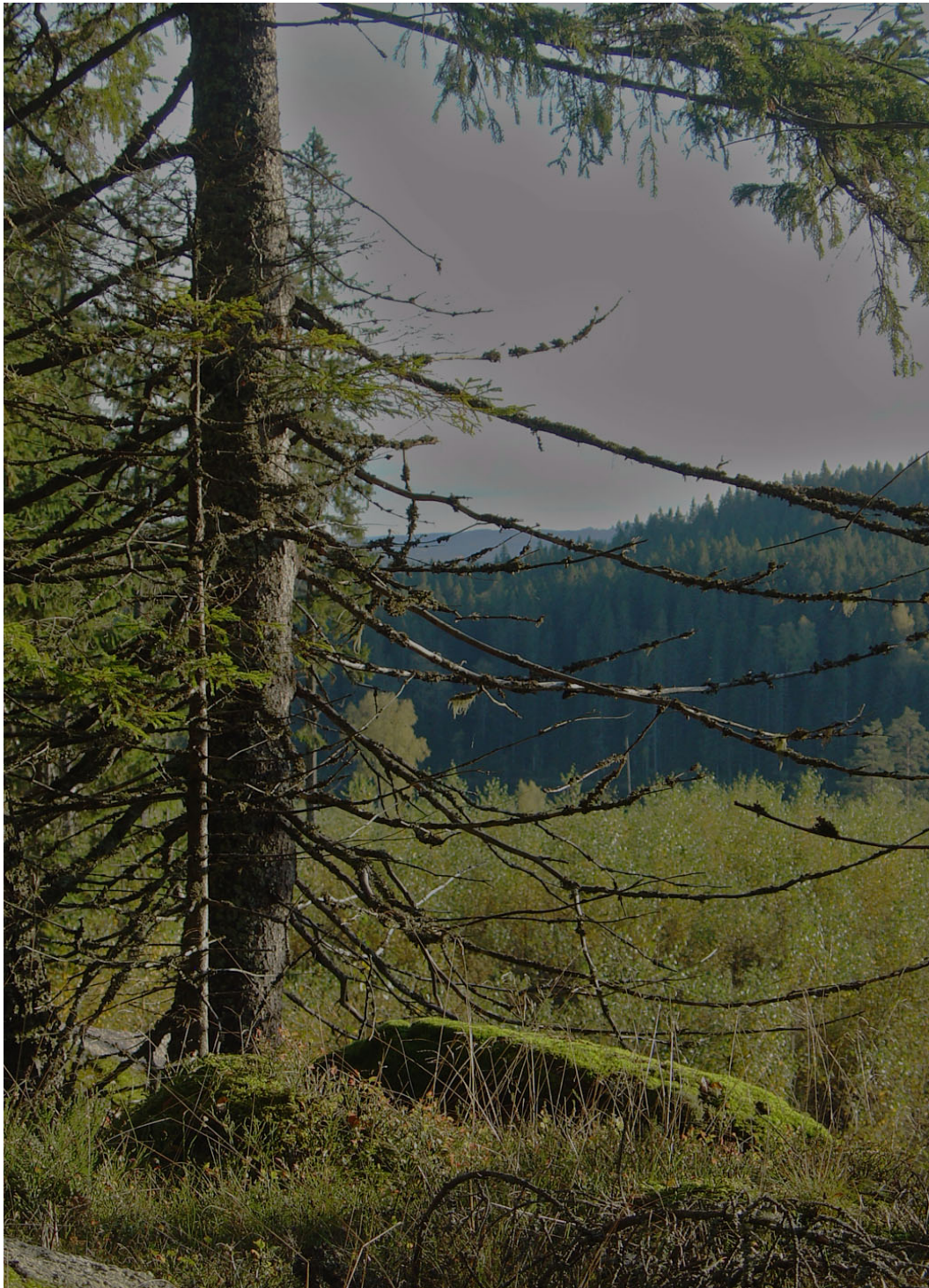
Bevarandemål och Skötselåtgärder

Arealen lövrik skog eller på lång sikt lövrik barrnaturskog skall vara minst 10 hektar. Efter genomförd röjningsåtgärd förvaltas skötselområdets naturvärden sannolikt på bästa sätt genom att lämnas för fri utveckling. Detta under överskådlig tid beroende på hur delområdets naturvärden utvecklas utifrån de olika förekommande trädslagens numerär, successioner och biologiskt åldrande.

Det ska finnas följande typiska arter: *stjärtmes*, *entita*, *talltita*, *järpe*, *orre*, *skogssnäppa*.

Datum
2020-11-16

Diarienummer
511-2011-2020

Utsikt mot söder och skötselområde A:s lövrika successioner. Foto: Jim Hellquist.

Datum
2020-11-16

Diarienummer
511-2011-2020

Senvuxen och starkt hänglavsbelupen gran är utmärkande för den grytliknande skyddade dalsvackan i centrala delen av Örvartjärnsreservatet. Foto: Jim Hellquist.

Skötselområde B, Äldre barrskog (26 ha)

Skötselområdet B består till allra största delen av starkt grandominerade skogstyper med litet eller visst inslag av lövträd av främst björk, asp, rönn och sälg. Gamla tallöverståndare och äldre lövträd är vanligare insprängt i bestånden vid de norra delarna av området där berg i dagen, branter, blockområden och sumpskog lokalt ger betydligt magrare ståndortförhållanden.

Bevarandemål och skötselåtgärder

Skötselområdets grandominerade barrskogar förvaltas på bästa sätt genom att lämnas för fri utveckling. Dock kan enskilda insprängda trädindivider av äldre tallar och lövträd kräva ringbarkning av inväxande konkurrerande granar för att inte bli utskuggade och borttynande.

Det ska finnas följande typiska arter: *garnlav*, *gammelgranlav*, *kattfotslav*, *grynig blåslav*, *norsk näverlav*, *lunglav*, *brokig tagellav*, *aspgelélav*, *violettgå tagellav*, *vedticka*, *ullticka*, *gränsticka*, *kötticka*, *talltita*, *svartmes*, *tofsmes*, *kungsfågel*, *pärluggla* och *tjäder*.

Kraftigt tjäderbetad tall visar på att området har betydelse för traktens tjädrar också under vinterhalvåret. Foto: Jim Hellquist.

Skötselområde C, Friluftsliv

Naturreseptatet Örvartjärn är beläget 18 km nordväst om Karlskoga. Enstaka stigar och hästkörvägar löper sedan gammalt genom området.

Bevarandemål och skötselåtgärder

Reservatet befinner sig inom Nivåläggning 1, vilket innebär att få besöksanläggningar finns i reservatet. Informationsskyltar kommer sättas upp enligt skötselplankarta. Tillsyn och underhåll kommer ske av informationstavlor och gränser.

Övrigt

Förvaltning

Reservatsförvaltare är Länsstyrelsen i Örebro län.

Reservatsgränsmarkeringar

Reservatets gränsmarkeringar ska underhållas i enlighet med Naturvårdsverkets anvisningar.

Uppföljning av bevarandemål

Uppföljningen av bevarandemål och syfte kommer att ske inom länens obligatoriska uppföljning – Block A – och beskrivs i Översiktlig plan för uppföljning av skyddade områden i Örebro län.

Uppföljning av skötselåtgärder

Länsstyrelsen ansvarar för att uppföljning av genomförda skötselåtgärder sker. Effekter av restaureringsåtgärder som kostat mer än 200 000 SEK, som är finansierade av sakanslaget och syftar till att stärka bevarandestatusen i naturtyper i Habitatdirektivets bilaga 1 eller för arter i bilaga 2 ska följas upp inom länens obligatoriska uppföljning. Ytorna där åtgärderna genomförts ska följas upp separat så att åtgärdens effekter kan mätas.

Uppföljning av friluftsliv

Uppföljningen av friluftsliv kommer att ske enligt Översiktlig plan för uppföljning av skyddade områden i Örebro län. Planen är i dagsläget inte färdigställd.

Datum
2020-11-16

Diarienummer
511-2011-2020

